

Paul Moussault (red.)
&
Barbara Sahakian

ASALA, de Nemesis voor de Armeense genocide

Stadsguerrilla tegen Turkije (1975-1988)

PAPIEREN TIJGER

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 – Inleiding	7
Hoofdstuk 2 – Voorbeschouwing – De Armeense genocide: de Nemesis van de ASALA	9

De Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia

Hoofdstuk 3 – 1975-1980	33
Hoofdstuk 4 – 1981	85
Hoofdstuk 5 – 1982	127
Hoofdstuk 6 – 1983	149
Hoofdstuk 7 – 1984-1987	195
Hoofdstuk 8 – 1988-2012	217
Hoofdstuk 9 – Steunbetuigingen en ondersteuningsgroepen voor de ASALA	229
Hoofdstuk 10 – Samenwerking met andere guerrilla-organisaties en staten	265
Hoofdstuk 11 – Counterinsurgency tegen de ASALA en de JCAG	319
Hoofdstuk 12 – De ideologie van de ASALA	431
Hoofdstuk 13 – Het Comité de Solidarité avec les Prisonniers Politiques Arabes et du Proche-Orient	445
Hoofdstuk 14 – Chronologie van de acties van de ASALA	451
Hoofdstuk 15 – Chronologie van de acties van de Nouvelle Résistance Arménienne	467
Hoofdstuk 16 – Nawoord	473

Bijlagen

Bijlage 1 – Monte Melkonian – <i>A Self-Criticism</i>	485
Bijlage 2 – Monte Melkonian (ASALA-Revolutionary Movement) over tactiek en strategie	489
Bijlage 3 – ASALA: Dialectiek van nationale bevrijding en klassenstrijd	495
Bijlage 4 – Hagop Hagopian verklaart de politieke lijn van de ASALA	499

Bibliografie	547
Bronnen	559
Organisatieschema	573
Abstract	575
Index	577

Inleiding

In 2015 is het honderd jaar geleden dat de eerste genocide in de moderne geschiedenis plaatsvond. Deze gebeurtenis wordt dit jaar wereldwijd met conferenties, boeken, herdenkingsbijeenkomsten, films, nieuwe monumenten en wat dies meer zij herdacht. De stadsguerrillero's van weleer zullen worden geprezen én verguisd. De Republiek Armenië en Turkije, nog altijd gezworen doodsvijanden, zullen nog meer dan anders over elkaar heen buitelen om de wereld van hun gelijk te overtuigen. Het is veertig jaar geleden dat Armeense jongeren de wapens opnamen om de wereld wakker te schudden. De Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia bewees dat de gewapende strijd wel degelijk een werkzaam propagandamiddel kan zijn om de publieke opinie in positieve zin te beïnvloeden. Echter, dit had natuurlijk een beperkte houdbaarheidsdatum. Wat toen nationale bevrijdingsstrijd heette, noemt men nu gewoon terrorisme. Voor Turkije vormt de ASALA nog altijd een actueel schrikbeeld; wanneer er in de pers ook maar iets verschijnt over de Republiek Armenië, over de genocide, dan waarschuwt de regering meteen voor een hernieuwde dreiging van de ASALA, terwijl deze organisatie als stadsguerrilla sedert 1988 niet meer bestaat. Er bestaan over de ASALA tot nog toe geen serieus te noemen boeken, geen omvattende wetenschappelijke verhandelingen, slechts wat oppervlakkige (contra)studies in het Turks en een enkele monografie. Met het verschijnen van *ASALA, de Nemesis voor de Armeense genocide – Stadsguerrilla tegen Turkije (1975-1988)* wordt in deze leemte voorzien.

Dit boek is gebaseerd op de meest omvangrijke hoeveelheid bronnen die tot dusverre werd gebruikt om de wordings- en praktijkgeschiedenis van de Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia (ASALA) te bestuderen: kranten en tijdschriften, correspondentie, archieven (inclusief enkele archieven die pas zeer recentelijk zijn opengegaan), memoires, verklaringen, parlementaire verslagen, films, romans, alsmede een groot aantal boeken en artikelen gerelateerd aan het onderwerp – allemaal getuigen ze van een rijkdom aan beschikbare informatie, ironisch genoeg, voor de bestudering van dit *geheime* leger.

Voor het onderzoek naar de ASALA is onder andere gebruik gemaakt van de archieven (of documenten afkomstig van) van verschillende nationale en internationale inlichtingen- en veiligheidsdiensten: de FBI, CIA, AIVD, het Ministerium für Staatssicherheit (MfS) van de Duitse Democratische Republiek, de Belgische Staatsveiligheid, de Australian Security and Intelligence Organisation (ASIO), de gemeentepolitie, de Centrale Recherche Informatiedienst (CRI), het Duitse Bundeskriminalamt (BKA), de Zwitserse Bundespolizei, ministeries van Binnen- en Buitenlandse Zaken en Justitie, de correspondentie van de diplomatieke missies van Nederland, België, Duitsland, Zwitserland, Groot-Brittannië, Australië en de Verenigde Staten. Veel van het materiaal was of is nog steeds geclassificeerd. Met een beroep op de Wet openbaarheid van bestuur (Wob) en de Freedom of Information

Act (FOIA) werden in verscheidene landen tienduizenden pagina's geclassificeerde documenten opgevraagd.¹

Natuurlijk moet hierbij nooit uit het oog worden verloren dat informatie afkomstig van inlichtingen- en veiligheidsdiensten altijd met de nodige terughoudendheid moet worden gezien. Vaak zijn de stukken zeer tendentieus en staan vol met fouten.

De woede over de Armeense genocide en de ontkenning daarvan, het verloren grondgebied en het leven in de diaspora vormen de primaire achtergrond waartegen de acties van de Armeense guerrilla moeten worden beschouwd. De Armeense guerrilla's vormden de schrik van het Turkse corps diplomatique. Het onrecht was niet anoniem, het had een naam en een adres. De Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia probeerde de 'vergeten' Armeense genocide op de internationale politieke agenda te krijgen door aanslagen te plegen op Turkse diplomaten en instellingen. De complexe historische achtergrond van de Armeense kwestie wordt in het hierna volgende slechts globaal geschetst. Er wordt niet uitgebreid ingegaan op de genocide en de ontkenning daarvan, omdat dát niet het object van het onderzoek is.

Een woord van dank is jegens het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) te Amsterdam, in het bijzonder Frank de Jong en Marcel van der Linden, zeker op zijn plaats. Zonder de ondersteuning van het IISG zouden veel archieven voor de auteurs gesloten zijn gebleven.

¹ Een rubricering is gebaseerd op het mogelijke niveau van schade bij bekendwording. Uit deze inschatting volgt een hoogte van rubricering en daaraan gekoppeld een beperking ten aanzien van kennisneming. "De rubricering luidt: Zeer geheim: Indien kennisneming der gegevens door onbevoegden zeer ernstige schade aan de veiligheid of het belang van de staat of zijn bondgenoten kan veroorzaken. Geheim: Indien kennisneming der gegevens door onbevoegden ernstige schade aan de veiligheid of het belang van de staat of zijn bondgenoten kan veroorzaken. Vertrouwelijk of confidencieel: Indien kennisneming der gegevens door onbevoegden nadeel aan de veiligheid of het belang van de staat of zijn bondgenoten kan veroorzaken. Dienstgeheim: Indien kennisneming der gegevens door onbevoegden, hoewel geen nadeel aan de veiligheid of het belang van de staat of zijn bondgenoten kunnende veroorzaken, uit beleidsoverwegingen ongewenst moet worden geacht," zie 'Betreft: Rubricering, notulen vergadering van procureurs-generaal', Secretariaat van de vergadering van procureurs-generaal, december 1978, in: Noord-Hollands Archief, Haarlem: archiefnummer 611, Parket van de Procureur-generaal te Amsterdam, inventarisnummer 37.

Voorbeschouwing – De Armeense genocide: de Nemesis van de ASALA

Vanaf 1915 tot 1923 verdreef het regime van het Ottomaanse Rijk ruim 2 miljoen Armeniërs uit hun vaderland, ongeveer 1,5 miljoen van hen werden als beesten afgeslacht.

In de jaren 1895-1920 was het Armeense vraagstuk constant in het nieuws. De slachtingen onder de Armeense bevolking door sultan Abdul Hamid in 1894-1896 en daarna door het regime van de Jong Turken tussen 1915 en 1918 veroorzaakte wereldwijd enorme verontwaardiging.

Voor bijna een halve eeuw na de Eerste Wereldoorlog was het Armeense vraagstuk naar de achtergrond verbannen. De dynamische persoonlijkheid van dictator Mustafa Kemal, stichter en eerste president van de Republiek Turkije, domineerde de Turkse politiek.

In de periode na de Tweede Wereldoorlog was de Armeense genocide praktisch verdwenen uit de collectieve publieke herinnering in het Westen en niet ten onrechte is deze volkerenmoord daarom soms wel aangeduid als ‘de vergeten genocide’. Van officiële Turkse zijde is deze lezing alsmede alle schuld te dien aanzien steeds categorisch van de hand gewezen.

Nu, honderd jaar later, vechten de Armeniërs nog altijd voor gerechtigheid.

De Armeense genocide in 1915 was een zodanig ‘succes’ – evenals de ontkenning ervan door de Turken – dat Adolf Hitler haar als inspiratie gebruikte voor het systematisch opruimen van andere ongewenste volkeren. Hij zei op 22 augustus 1939 toen hij zijn generale staf aanspoorde geen mededogen te tonen tijdens de invasie in Polen: “Ik heb aan mijn doodskopbrigades opdracht gegeven de mannen, vrouwen en kinderen van het joodse volk, zonder genade of medelijden uit te roeien. Per slot van rekening: wie herinnert zich nu nog de uitroeiing van de Armeniërs.”²

Wat moet men zich bij een Armeniër voorstellen? Prof.dr. W.E. Boerman van de Nederlandse Economische Hogeschool (Rotterdam) kenschetste hen in 1948 als volgt: “De Armeniërs hebben een hoge, ronde schedel, een dikke, grote neus, donkere haren en ogen. [...] De Armeniër is ijverig, spaarzaam en matig, hij is ook een bekwaam koopman. De zucht naar geld, dat hij in het eigen land niet genoeg verdienen kan, drijft hem naar het buitenland. [...] Amerikaanse protestantse zendelingen en Franse Jezuïeten hebben veel gedaan voor de ontwikkeling van de geestelijk zeer laag staande bevolking.” En de toentertijd hoog in aanzien staande prof.dr. J.H. Kramers van de Leidse school van Arabisten in dezelfde wetenschappelijke bijdrage over Armenië: “Eerst door gaandeweg toenemende bemoeiing

² *Genocide in Turkey*, Manchester: Union of Armenian Students, april 1985, p. 1. Hoewel de Armeense genocide verplaatst is naar de periferie van het publieke bewustzijn, zijn nochtans zich meer mensen bewust van deze genocide tijdens de Eerste Wereldoorlog dan van de genocide die plaats vond in Indonesië in 1965.

van de Europese christelijke mogendheden (vooral Rusland) met de inwendige aangelegenheden van het Turkse Rijk en de pretenties op de bescherming van de christelijke minderheden is de scherpe tegenstelling tussen de Armeniërs en de Turken ontstaan, die tot de beruchte Armeense massacres heeft geleid. [...] Op den duur moesten de Turken in de Armeniërs hoogst onbetrouwbare elementen in de staat gaan zien. [...] Tijdens Wereldoorlog I zijn door de Turkse legerautoriteiten grote deportaties Armeense bevolkingen van de Russische grens naar het binnenland uitgevoerd, waarbij een zeer groot deel der gedeporteerden is omgekomen; daarentegen mag niet vergeten worden, dat in verschillende plaatsen de Armeniërs zelf begonnen waren met agressie op de Turkse bevolking.”³ Het is niet omdat er ‘professor’ voor je naam staat dat je ook zinnige dingen zegt.

Zodra het in 1915 bekend werd dat de geallieerden een zelfstandige Armeense staat op het oog hadden, besloten de Turkse autoriteiten zich op een ‘propere’ wijze van hun Armeense onderdanen te ontdoen. Armeniërs werden plotseling gevaarlijke elementen die met de Russen samenheulden. In februari en maart 1915 werden ongeveer 200.000 Armeense militairen ontwapend en aan dwangarbeid onderworpen. Meer dan 1.750.000 Armeniërs zou men naar Syrië en Mesopotamië deporteren. De Turkse massamoordmachine begon op 24 april te Constantinopel (het huidige Istanbul) toen de Armeense intelligentsia werd opgepakt en vermoord. Hierna kwam een enorme deportatiebeweging van velen hunner op gang. Door systematische verbanning – door de Turken herhuisvesting genoemd – naar de Syrische woestijn, executie, gedwongen marsen, foltering, wrede medische experimenten, internering in smerige kampen waar later gevallen van kannibalisme werden gemeld, en in gewapende conflicten, werd er een georganiseerde politieke genocide op Armeniërs door de Ottomaanse Turkse en Koerdische militaire eenheden gepleegd. Hoewel het woord genocide destijds nog niet bestond, kan zonder meer gesteld worden dat de centraal georganiseerde integrale vervolging en vernietiging van de Armeniërs de eerste genocide van de 20e eeuw is geweest.⁴ Turkse documenten van de massamoord uit deze periode werden uiteraard terstond vernietigd.

Nog in 2004 meldde de Amerikaanse consul in Istanbul dat de Turkse autoriteiten eind jaren ‘80 begin jaren ‘90 de staatsarchieven voor de tweede maal hadden gezuiverd van belastende documenten aangaande de Armeense genocide.⁵ Maar er zijn tientallen ooggetuigenverslagen van buitenlandse diplomaten. Alleen al in Amerikaanse archieven liggen ongeveer 4000 documenten met meer dan 37.000 pagina’s verslagen van diplomaten en anderen betreffende de genocide.⁶ Zo werd

³ *Winkler Prins Encyclopaedie*, Amsterdam / Brussel: Elsevier, 1948, band 2, pp. 432-435.

⁴ *Genocide* zn. ‘volkenmoord’. Nnl. *genocide* “soortmoord, rasmoord” [1950; van Dale]. Internationaal neologisme, in 1944 geïntroduceerd als Amerikaans-Engels *genocide* ‘id.’ door de Amerikaanse jurist Raphael Lemkin (1900-1959) als term voor de uitroeiing van de joden door de nazi’s, op basis van Grieks *génos* ‘geslacht’, zie → *kunne* en het achtervoegsel *-cide* ‘doder, het doden’ zoals in → *herbicide*.

⁵ ‘Armenian “genocide” and the Ottoman archives’, Amerikaans consulaat Istanbul [Amerikaanse ambassade doc. nr. 041STANBUL1074], 12 juli 2004, archief DoCom.

⁶ Michael Bobelian: *Children of Armenia – A forgotten genocide and the century-long struggle for justice*,

er een telegram teruggevonden, dat door de Turkse minister Talât Paşa op 15 september 1915 aan de prefect van Aleppo werd verzonden. Hierin staat te lezen: “De regering heeft op bevel van het parlement besloten alle Armeniërs die in Turkije wonen, uit te schakelen. Al diegenen die zich tegen dit bevel verzetten, kunnen geen deel meer uitmaken van de regering. Zonder de vrouwen, de kinderen en de invaliden te ontzien, hoe tragisch ook de middelen van de uitroeiing mogen zijn. Zonder naar de gevoelens van het geweten te luisteren, moet een einde worden gemaakt aan hun bestaan.” De toenmalige leiders van het Ottomaanse Rijk zijn zeer diskreet te werk gegaan. Het begon met een algemeen beroepsverbod om te eindigen met een ‘lange voetmars’ naar een nieuw ‘land van belofte’ in het vruchtbare Mesopotamië. Maar tussen het vertrek uit Armenië (Hayastan) en de Ottomaanse uitvoering van de massamoordmachinerie in Syrië lagen eindeloze woestijnen. Meer dan een miljoen ‘reizigers’ zijn onderweg bezweken en spoorloos verdwenen. Niemand van deze Armeniërs heeft het beloofde land ooit mogen aanschouwen.

In een bericht van het ‘Nederlandsch Comité tot hulpbetoon aan de noodlijdende Armeniërs’ uit 1918 staat te lezen: “Wat nog over is van het Armeense volk zijn uitsluitend grijsaards, vrouwen en kinderen. Mannen van middelbaren leeftijd en jonge mannen, voorzover zij niet vermoord zijn, worden op de grote Rijkswegen verstrooid om stenen te kloppen of zijn opgevorderd om ergens voor Rijks rekening te arbeiden om in legerbehoeften te voorzien. De jonge vrouwen en meisjes zijn in den regel door de muzelmannen als buit beschouwd.”⁷

Voor het Amerikaanse *Genocide Project* – een visuele en mondelinge geschiedenisdocumentatie van de overlevenden van de Armeense genocide – werden de volgende getuigenissen opgetekend.

Kristine Hagopian (geboren in 1906 te Smyrna): “Wij werden in 1915 al eens eerder gedeporteerd naar Der-Zor. Echter, mijn ooms vriend had contacten bij de overheid en had ervoor gezorgd dat wij teruggestuurd werden naar Izmir. Er kwam opnieuw bevel dat iedereen zich voor de Armeense kerk moest verzamelen om gedeporteerd te worden. Mijn vader weigerde om te gaan en zei ons niet ongerust te zijn. Hij dacht niet dat de Turkse regering iets tegen hem zou ondernemen omdat hij immers zelf een regeringsambtenaar was. De volgende ochtend, erg vroeg, kwamen er twaalf Turkse soldaten en een ambtenaar. Wij sliepen nog. Ze sleurden ons uit bed, in onze nachtkleding, en stelden ons op tegen de muur. De ambtenaar beval mijn vader om op de vloer te gaan liggen... ze zijn smerig, die Turken... erg smerig... Ik kan niet beschrijven wat ze toen met hem deden. Ze verkrachtten hem... verkrachtten! Zomaar. Voor onze ogen. En de ambtenaar dwong ons om toe te kijken. Hij gaf ons zweepslagen als wij ons afwendden. Mijn moeder viel bewusteloos op de grond. Daarna konden wij onze vader niet vinden. Als een krankzinnige zocht mijn moeder naar hem. Hij was op de zolder en pro-

New York: Simon & Schuster, 2009, p. 193. Het gebruik van het “g-word” blijft evenwel tot op heden in Amerikaanse diplomatieke en regeringskringen verboden, *ibid.*, p. 227.

⁷ Dr. James L. Barton, voorzitter van het Amerikaanse Hulpcomité over de concentratiekampen aan de Eufraat, in: *Nederlandsch Comité tot hulpbetoon aan de noodlijdende Armeniërs: Marteling der Armeniërs in Turkije, naar berichten van ooggetuigen*, Haarlem: De Erven Loosjes, 1918, p. 185.